

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างใกล้ชิด ป่าไม้ให้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประโยชน์ทางตรง ได้แก่ ผลผลิตจากป่า เช่น ไม้ สมุนไพร สัตว์ป่า และอื่น ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางตรง ส่วนประโยชน์ทางอ้อม ได้แก่ การที่ป่าไม้ช่วยควบคุมความสมดุลของระบบนิเวศ ป้องกันความเสียหาย ที่จะเกิดกับสิ่งแวดล้อม ทั้งยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย จากสถิติเนื้อที่ป่าไม้รวบรวมโดยกรมป่าไม้ เมื่อปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยมีเนื้อที่ป่าไม้ถึงร้อยละ 53.30 ของพื้นที่ประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 มีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่เพียงร้อยละ 25.20 ของพื้นที่ประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อปี พ.ศ. 2504 มีพื้นที่ป่าร้อยละ 41.90 ของพื้นที่ภาค แต่ในปี พ.ศ. 2541 มีพื้นที่ป่าเหลืออยู่เพียงร้อยละ 12.40 ของพื้นที่ภาคเท่านั้น ซึ่งนับว่ามีพื้นที่ป่าน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ (กรมป่าไม้, 2540 : 6)

สาเหตุที่ทำให้พื้นที่ป่าของประเทศไทย โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือลดลงอย่างรวดเร็ว ปรากฏตั้งแต่เริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบการผลิต จากการผลิตในภาคเกษตรกรรมแบบพออยู่พอกิน เป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม ทำให้การพัฒนาของสังคมวางอยู่บนพื้นฐานของการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร การขยายตัวก่อตั้งชุมชนใหม่ การบุกรุกพื้นที่ป่าแห่งใหม่ เพื่อการเกษตร ตลอดจนการเพิ่มผลผลิตด้วยการขยายพื้นที่ตามความนิยม หรือระบบคุณค่าใหม่ ในกระแสดการผลิตเพื่ออุตสาหกรรม ได้นำไปสู่การทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ และปัญหามลภาวะ ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติ และกระทบต่อคุณภาพชีวิต

การพัฒนาความเจริญของประเทศเข้าสู่ความทันสมัยและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการขยายตัวทางอุตสาหกรรมที่ผ่านมา ในช่วงระยะเวลาประมาณ 30 ปี ของการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ดำเนินการวัดความเจริญทาง

เศรษฐกิจด้วยตัวเลขของความเติบโต เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง จึงดำเนินการให้ตัวเลขมีสภาพอย่างน้อยคงที่ไม่ลดลง โดยมีเป้าหมายให้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ในช่วงเวลาดังกล่าว มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินกำลังผลิตของธรรมชาติไป เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม การค้าส่งออก ตลอดจนเพื่อเหตุผลทางการเมืองและ ความมั่นคงของชาติ ในขณะที่เดียวกันปัญหาความเป็นธรรมในสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชนต่างมีความสำคัญเป็นอันดับรอง หรือถูก "วาง" อย่างเป็นทางการในแผนระยะยาวนั้น ยังผลให้ราษฎรส่วนใหญ่ของประชาชนจนลง ขาดความมั่นคงและสวัสดิภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ผลดังกล่าวเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นผลพวงของการพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ซึ่งในปัจจุบันได้ส่งผลให้เห็นอย่างเด่นชัดและแผ่กระจายอย่างกว้างขวางกลายเป็นผลกระทบที่กลับมาทำลายความมั่นคงทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของประเทศในที่สุด

แนวทางการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต่อไป ของประเทศ ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติที่รัฐต้องแก้ไขได้เพิ่มความซับซ้อน และแก้ไขยากยิ่งขึ้น นอกเสียจากว่า รัฐบาลโดยข้าราชการ นักการเมือง และประชาชนจะต้องมีความมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวที่จะรักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่นี้ ให้มีการใช้ที่ยั่งยืนต่อไปอย่างตรงไปตรงมา พร้อมทั้งเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ชุมชนและเกษตรกรตลอดจน พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการสร้าง การใช้ และปกป้องรักษาทรัพยากรนี้

ป่าดงมูล จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นป่าสงวนแห่งชาติแห่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการบุกรุกพื้นที่จากราษฎร เพื่อถือครองเป็นที่อยู่อาศัยและทำกิน ป่าดงมูลแห่งนี้คณะกรรมการจำแนกประเภทที่ดินได้จำแนกไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้ดาวร และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2506 เห็นชอบในหลักการ กรมป่าไม้จึงให้ทำการรังวัดหมายแนวเขต และกำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 741 (พ.ศ. 2518) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มีเนื้อที่ประมาณ 258,984 ไร่ อยู่ในท้องที่ตำบลกุงเก่า ตำบลท่าคันโท อำเภوتاคันโท ตำบลโคกเครือ อำเภอนองนงบุรี ตำบลพิบูล อำเภอยุวเม็ก จังหวัดกาฬสินธุ์ ช่วงระหว่างปี 2516 ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล มีต้นไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น และยังเป็นพื้นที่ที่มีสัตว์ประเภทต่าง ๆ อาศัยอยู่ เช่น ช้าง หมูป่า กวาง เก้ง แล่น งูเห่า ลิง กระรอก กระต่าย บ่าง ลิง กระเจง ค่าง ไก่ป่า นกเขา เป็นต้น

แต่ในปัจจุบัน ป่าดงมูลได้เปลี่ยนจากพื้นที่ที่มีต้นไม้และสัตว์อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นมาเป็นพื้นที่สำหรับอาศัยของผู้คนหลายหมู่บ้าน พื้นที่ส่วนที่ไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัยก็กลายเป็นพื้นที่ปลูกข้าว และพืชไร่ เช่น อ้อย และมันสำปะหลังจนหมดสิ้น ไม่คงเหลือสภาพไม้อัด ๆ ยกเว้นบริเวณภูโนและภูพระ ที่ยังมีป่าไม้อยู่ในสภาพค่อนข้างใกล้เคียงกับสภาพเดิม นอกจากนี้แล้วจะมีป่าไม้เป็นหย่อม ๆ อยู่ตามยอดเขาเล็ก ๆ ของ ภูเพ็ก ภูน้อย ภูแผงม้า และถ้ำทางหมาซึ่งเป็นเพียงกลุ่มไม้ขนาดเล็กเท่านั้น

ปัจจุบันกระแสความคิดเห็นเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติของประชากรในประเทศไทย และประชากรโลก เน้นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่าแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทย ฉบับที่ 8 ได้ตั้งเป้าหมายให้มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์ถึง 25 % และป่าเศรษฐกิจ 15 % ของพื้นที่ทั้งประเทศ ป่าชุมชนในวัดเป็นป่าประเภทหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะพื้นที่วัดต่าง ๆ และสำนักงานสงฆ์ ในประเทศไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก ฉะนั้น การที่จะพัฒนาพื้นที่วัดและสำนักสงฆ์จะได้รับความสนใจจากรัฐที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้วัดและสำนักสงฆ์ ดังนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งรัดอนุรักษ์ผืนป่าธรรมชาติที่เหลืออยู่ให้กลับสภาพเป็นป่าสมบูรณ์ตามปกติต่อไป โดยการปลูกต้นไม้ทดแทนป่าที่ถูกบุกรุกทำลายไป ตามลำพังหน่วยงานของรัฐซึ่งมีเจ้าหน้าที่เพียงเล็กน้อย ไม่สามารถดูแลรักษาคุ้มครอง และปลูกเพิ่มให้ประสบความสำเร็จได้ ปัจจุบันได้มีองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่าไม้ได้เป็นอย่างดี คือ พระภิกษุสงฆ์ ที่ปฏิบัติอยู่ที่วัดป่า และสำนักสงฆ์ทั่วไป

ความสัมพันธ์ของพระกับป่ามีมานาน เพราะพระอาศัยป่าเป็นที่ฝึกปฏิบัติธรรม ป่าได้รับการคุ้มครองเพราะบารมีและวัตรปฏิบัติของพระตามพระธรรมวินัยเป็นตัวอย่าง สอนประชาชนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าต่อมนุษย์ การพึ่งพากันของพระสงฆ์กับป่าพบทั่วไปในสังคมชาวพุทธ ที่ได้มีวัดจะมีป่าหรือสร้างป่าขึ้นมาในวัดและรอบ ๆ วัด ป่าใดที่สงบเงียบเหมาะกับการฝึกตนก็จะมีพระธุดงค์ไปฝึกปฏิบัติขัดเกลตาตนเองในป่า ชาวบ้านได้ช่วยกันทำบุญเลี้ยงพระ พระให้ธรรมสั่งสอนญาติโยม ดังนั้น พระ ป่า และชุมชน จึงมีความสัมพันธ์และมีส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกัน

จากสภาพพื้นที่โดยทั่วไปของป่าสงวนแห่งชาติดงมูลจะเป็นที่ตั้งของวัดและสำนักสงฆ์ ชาวบ้านจะไม่กล้าตัดต้นไม้ บริเวณใกล้วัดและสำนักสงฆ์ ที่กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้ตั้งวัดได้ และอนุโลมเป็นสำนักสงฆ์ ตลอดจนการล่าสัตว์ ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าป่าสงวนแห่งชาติ

ป่าดงมูลจะอยู่ได้ ส่วนหนึ่งก็มาจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านที่มีต่อพระที่รักป่าเป็นแกนนำในการอนุรักษ์ ซึ่งได้ให้ข้อคิดกับชาวบ้านว่า แม้ไม่มีการปลูกต้นไม้ก็อย่าได้ตัดต้นไม้ที่มีอยู่ ดังนั้น พระสงฆ์ถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในวิถีสังคมชนบทไทย บทบาทหนึ่งก็คือว่าสำคัญไม่น้อยกว่าการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ สั่งสอนศีลธรรม ปรกษาหลักคำสอนให้มนุษย์รู้จัก บาป บุญ คุณ โทษ ซึ่งป่าให้ประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างมาก พระสงฆ์ซึ่งเป็นที่ศรัทธาของชาวบ้าน จึงมีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนชุมชนและรัฐ ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ แต่กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางวัดได้ดำเนินการอยู่นั้น ยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ทั้งนี้ เนื่องจากพระสงฆ์บางส่วนของวัดยังมีข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทศนคติของพระสงฆ์ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ หรือมีข้อจำกัดบางประการที่เป็นตัวแปรสำคัญ ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่ไปร่วมทำบุญกับพระสงฆ์และได้เห็นข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในวัดและสำนักสงฆ์ต่าง ๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูลมาเป็นเวลานาน ได้เห็นปรากฏการณ์ว่า การตัดไม้ทำลายป่า ได้ลดลง และมีการเปลี่ยนแปลงจากการตัดไม้ทำลายป่า เป็นการปลูกป่าและร่วมกันอนุรักษ์รักษาป่าซึ่งผู้วิจัยเชื่อมั่นว่า กิจกรรมของพระสงฆ์เป็นผู้นำในการอนุรักษ์รักษาป่าไม้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยบทบาททางพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้กรณีศึกษา : ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทัศนคติและบทบาทของพระสงฆ์กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

สมมติฐานของการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานไว้ดังนี้

1. ทศนคติของพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ป่าไม้อยู่ในระดับปานกลาง
2. บทบาทของพระสงฆ์ และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ป่าไม้อยู่ในระดับ

ปฏิบัติสม่ำเสมอ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะกิจกรรมของพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่อยู่รอบบริเวณวัด และสำนักสงฆ์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีกิจกรรมร่วมกัน ในช่วงปี 2540 - 2545 โดยมีขอบเขตดังนี้

1. ขอบเขตของเนื้อหา

1.1 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ โดยเฉพาะความหลากหลายทางพืชพรรณชนิดของป่าไม้ พระสงฆ์ ชาวบ้าน และแหล่งภูมิทัศน์ฐาน

1.2 บทบาทของพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ป่าไม้ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการ การบริหารและนำมาวางแผน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสิทธิภาพ

2. ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ศึกษาในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล ท้องที่อำเภอ

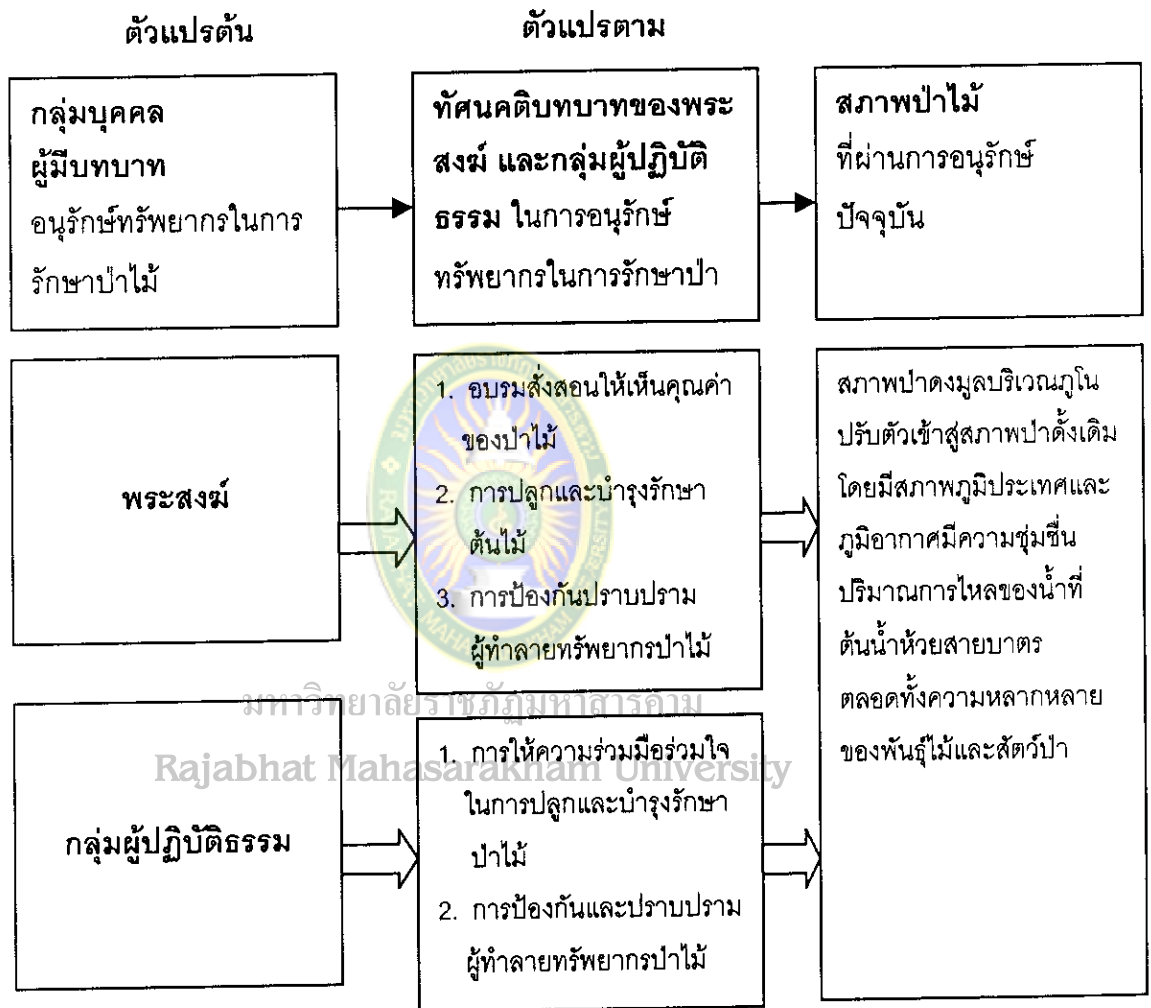
ท่าคันโท อำเภอหนองกุงศรี จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเนื้อที่ประมาณ 258,984 ไร่ ตามกระทรวงฉบับที่ 741 พ.ศ. 2518 ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิด 3 ด้านคือ

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. แนวความคิดของผู้วิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้คือ บทบาทของพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์

ระยะเวลาที่ทำการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดไว้ 6 เดือน โดยเริ่มตั้งแต่เดือน มกราคม 2546 ถึง มิถุนายน 2546

นิยามศัพท์เฉพาะ

บทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ในหลักพุทธธรรม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล อำเภอท่าคันโท จังหวัดกาฬสินธุ์

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาสິงที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว เช่นการรักษาทรัพยากรป่าไม้ ให้คงสภาพไว้ มิให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และถูกทำลาย

ป่าไม้ หมายถึง พันธุ์ไม้ทุกชนิดที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีบริเวณต้นไม้หนาแน่น เพียงพอ

ป่าสงวนแห่งชาติ หมายถึง ป่าที่ได้กำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติ ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ให้ไว้ ณ วันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2507

พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุที่จำวัดหรือปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดหรือสำนักสงฆ์รอบบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล

ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง ต้นไม้ของป่าและสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ตลอดจนทุกสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การใช้ทรัพยากรป่าไม้ที่เหมาะสม การป้องกันการบำรุงรักษา เพื่อประชาชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกันจากป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

กรรมการวัด หมายถึง ชาวบ้านที่อยู่รอบบริเวณวัดหรือสำนักสงฆ์ที่มาช่วยกิจกรรมของวัดอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนมาปฏิบัติธรรมในวันพระที่วัดหรือสำนักสงฆ์บริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล

ประชาชน หมายถึง พุทธศาสนิกชนที่ร่วมทำบุญกับพระสงฆ์ ที่วัดหรือสำนักสงฆ์บริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล

เจ้าหน้าที่ของรัฐ หมายถึง เจ้าหน้าที่ ข้าราชการ และพนักงานของรัฐที่ร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล

กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม หมายถึง กรรมการวัด ชาวบ้าน ที่ได้มาบำเพ็ญบุญ รักษาศีล ในวันพระ ร่วมกับพระสงฆ์ที่วัด และสำนักสงฆ์รอบบริเวณป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทำให้ทราบวาสภาพปัจจุบันพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมมีบทบาทและวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการจัดการบริหารและวางแผนในการอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่อื่นที่มีสภาพคล้ายคลึงกันต่อไป
2. ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะของพระสงฆ์และกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงมูล เพื่อจะได้นำไป

เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนการอนุรักษ์ป่าต่อไป โดยกรมป่าไม้หรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Rajabhat Mahasarakham University